

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

НАУКОВІ ПРАЦІ

Видається з грудня 2001 року
Періодичність – двічі на рік

Науковий журнал

Т. 325. Вип 313.
Серія «Філологія. Літературознавство»

Миколаїв
Вид-во ЧНУ імені Петра Могили
2019

Наказом МОН України від 12.05.2015 року № 528 цей журнал включено до переліку наукових фахових видань з філологічних наук, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Започатковано в 2001 році.

Засновник – Чорноморський державний університет імені Петра Могили.

Свідоцтво про Державну реєстрацію журналу КВ № 23459-13299ПР. Видано 24.05.2018.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет рішенням вченої ради Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (протокол № 1 від 30.08.2019)

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА РАДА

Клименко Л. П.	голова редакційно-видавничої ради, головний редактор журналу «Наукові праці», доктор технічних наук, професор, ректор ЧНУ імені Петра Могили.
Беглиця В. П.	заступник голови редакційно-видавничої ради, заступник головного редактора журналу «Наукові праці», доктор наук з державного управління, доцент, проректор з наукової роботи ЧНУ імені Петра Могили.
Ємельянов В. М.	голова редколегії серії «Державне управління», доктор наук з державного управління, професор.
Іванов М. С.	голова редколегії серії «Політологія», доктор політичних наук, професор.
Мещанинов О. П.	голова редколегії серії «Педагогіка», доктор педагогічних наук, професор.
Горлачук В. В.	голова редколегії серії «Економіка», доктор економічних наук, професор.
Матвєєва Н. П.	голова редколегії серії «Філологія. Мовознавство», доктор філологічних наук, професор.
Григор'єва Л. І.	голова редколегії серії «Техногенна безпека», доктор біологічних наук, професор.
Пронкевич О. В.	голова редколегії серії «Філологія. Літературознавство», доктор філологічних наук, професор.
Котляр Ю. В.	професор, голова редколегії серії «Історія», доктор історичних наук, професор.
Фісун М. Т.	голова редколегії серії «Комп'ютерні технології», доктор технічних наук, професор, старший науковий співробітник.
Андрєєв В. І.	відповідальний секретар журналу «Наукові праці», кандидат технічних наук, доцент.

Наукові праці : наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили ; ред. кол. : О. В. Пронкевич (голова) [та ін.] – Миколаїв, 2019. – Т. 325. Вип. 313. – 136 с. – (Філологія. Літературознавство).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ СЕРІЇ:

1. **Пронкевич Олександр Вікторович**, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології ЧНУ імені Петра Могили – голова редакційної колегії серії «Філологія. Літературознавство» (м. Миколаїв).
2. **Шестопалова Тетяна Павлівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
3. **Даниленко Ірина Іванівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
4. **Науменко Анатолій Максимович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
5. **Монахова Тетяна Василівна**, доктор філологічних наук, професор (б. в. з.), завідувач кафедри журналістики ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
6. **Матвєєва Наталія Петрівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
7. **Остапчук Тетяна Павлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
8. **Старшова Оксана Олександрівна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
9. **Колесник Ганна Леонідівна**, кандидат філологічних наук, доцент (б. в. з.) кафедри англійської філології ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
10. **Гундорова Тамара Іванівна**, доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу теорії літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ).
11. **Висоцька Наталія Олександрівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ).
12. **Лебединцева Наталія Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
13. **Поліщук Ольга Леонідівна**, кандидат філологічних наук, доцент (б. в. з.) кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).

РЕЦЕНЗЕНТИ ЗБІРНИКА:

1. **Александрова Г. А.**, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
2. **Костенко Н. В.**, доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
3. **Панченко В. Є.**, доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія».

ISSN 2310-9815

Індексовано в «Google Scholar»

Включено до Міжнародної науково-метричної бази даних Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory)

Індексовано в науково-метричній базі даних Index Copernicus

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

54003, м. Миколаїв,
вул. 68 Десантників, 10
Тел.: (0512) 76-55-99, 76-55-81,
факс: 50-00-69, 50-03-33,
E-mail: avi@chmnu.edu.ua

ЗМІСТ

Блондель (Храброва) Г. М. Міграційний досвід як чинник конституювання ідентичності емігранта (на матеріалі літературних рефлексій відомих інтелектуалів ХХ століття)	6
Бокшань Г. І. Моделі ідентичностей у романі Аскольда Мельничука «Посол мертвих».....	12
Випасняк Г. О. Місця і не-місця у романі Ю. Андруховича «Московіада»	17
Ганошенко Ю. А. Альтернативна семіотизація місць пам'яті як маркер інтелектуального сюжету в «Мануалі до черепахи» Т. Савченко.....	22
Гутарук Н. В. Віталій Кейс і українське шекспірознавство: вектори, виміри та продуктивність діалогу	27
Даниленко І. І. Сакральні традиції в ліриці Богдана Бойчука (на матеріалі книги «Вірші кохання й молитви»).....	32
Канчуря С. О. Світ без кордонів – наратив, просякнутий любов'ю: «Великий Віз» Макса Фрая	37
Колесник Г. Л. Конструювання національної самоідентичності в романі письменниці-емігрантки другого покоління Наомі Новік «Urgrooted»	43
Колісник Г. М. Художнє втілення мотиву казкової подорожі в романі Люко Дашвар «Біті є. Гоцик. Книга 3»	50
Косарєва Г. С. Метамистецтво Богдана Бойчука: театральні-літературні рефлексії у збірці статей «Навіщо про це говорю»	55
Кулакевич Л. М. Художні особливості повісті про український фронт «Зруйноване гніздо» А. Кащенко	61
Лебединцева Н. М. Коли мігрують кордони: зрушений світ у поетичній збірці С. Поваляєвої «Після Криму».....	66
Поліщук О. Л. Конфлікт ідентичності у творі О. Лятуринської «Єроним».....	72
Просалова В. А. Поетика полілогу з попередниками в ліриці Євгена Маланюка та Юрія Клена	77
Ревакович М. Нью-Йорк Василя Махна: український поет як громадянин світу.....	82
Резніченко Ю. О. Відтворення успішної адаптації до емігрантського життя в нарації сучасної української повісті (М. Матіос «Армагедон уже відбувся», Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні»)	87
Рождественська І. Є. Мотив провінції як основи цивілізації в «Описі (У)країни Гог(оля)» Мар'яна Свожєня.....	91
Руссова В. М. Оприявлення творчого тандему І. Качуровський – М. Слабошпицький	97
Стороха Б. В. Переїнята ідентичність. Оскар Бауманн і віднайдення Африки	101
Торкут Н. М. Особистісна ідентичність як чинник формування інтелектуальної біографії: українська складова шекспірознавчого доробку Ірини Макарик.....	105
Шадріна Т. В. Від етнічного до транснаціонального: українська канадська література в пошуках дому.....	118
Шестопалова Т. П. Репрезентація ідентичності емігранта в «Паноптикумі ДіПі» Богдана Бойчука.....	125
Ястреб Н. О. Ландшафт пам'яті у монодрамах Неди Нежданої «Мільйон парашутиків» і Ярослава Стельмаха «Синій автомобіль»	132

ВІД ЕТНІЧНОГО ДО ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО: УКРАЇНСЬКА КАНАДСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ПОШУКАХ ДОМУ

Досліджується специфіка формування національної ідентичності у різних генерацій канадців українського походження та особливості репрезентації множинної ідентичності в художньому просторі творів українських канадських авторів. Моделі ідентичностей, які описують українські канадські автори, мають ознаки перехідності, зміни, помежів'я.

Визначальним для подолання кризи особистісної ідентичності для митців слова є питання переосмислення психічної локації дому. Дім є основоположним фактором формування / (ре)конструкції національної ідентичності для громади, яка відщепилася від своєї нації, і намагається вкоренитися в чужому соціокультурному просторі. Дім виступає символом приналежності, вкоріненості народу, своєрідним маркером набуття / втрати батьківщини. Невизначеність психічної локації дому українських канадських авторів спричинює розмивання ідентичності та, як наслідок, призводить до перманентного коливання між двох культур.

Ключові слова: національна ідентичність; українські канадські автори; покоління; дім; подвійна ідентичність.

Останніми роками у світі посилюються не тільки глобалізаційні, уніфікуючі процеси, які засвідчують стирання кордонів між країнами, культурами й націями, але й на противагу їм запускаються механізми ревіталізації, самозбереження націй, що характеризуються актуалізацією національних прагнень, поживленням інтересу до національного життя. Такі тенденції безсумнівно є амбівалентними: з одного боку вони сприяють збереженню націй і кристалізації національної ідентичності, а з іншого – можуть призводити до крайніх виявів національної самосвідомості, що часто спричинює міжетнічні конфлікти і навіть війни.

Різні аспекти ідентичності вивчали З. Фройд, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Е. Гоффман, З. Бауман, П. Бергер, Е. Сміт, П. Рікер та ін. Етнокультурна, національна ідентичність стає об'єктом досліджень сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців С. Гантінгтона, К. Хюбнера, П. Сороки, Т. Цимбал, М. Козловця, Ю. Арутюняна, Т. Рудницької та ін.

Моделі національної ідентичності української діаспори в Канаді у річищі сучасних теорій досліджують Ярс Балан, М. Тарнавський, Дж. Кулик Кіфер, М. Косташ, Н. Тучинська, М. Кирчанов, Л. Грекул, Л. Ледоховські, М. Саруп, Б. Куртіс, С. Мисак, Ф. Глісон, Ф. Свиріпа, В. Сучака та інші.

Попри значний інтерес науковців до проблеми національної ідентичності, збереження якої в контексті сучасних глобалізаційних соціально-культурних зрушень видається все більше актуальним, недостатньо

вивченими залишаються питання переосмислення місця існування/мешкання (що формує зміст концепту «дому» в сучасному контексті) та ідентичності для переміщених осіб. Особливого значення набуває самоідентифікація для іммігрантів, які перебувають у ситуації різновекторного руху: змушені пристосуватись до всеохопних глобалізаційних змін та водночас орієнтуватись на соціокультурні реалії країни імміграції. Вивчення окресленої проблематики на тлі тотальної кризи ідентичності у сучасному світі і визначають актуальність цього дослідження.

Метою розвідки є з'ясування специфіки формування національної ідентичності (у її зв'язках з іншими модусами) у різних генерацій канадців українського походження та особливостей вираження множинної ідентичності в художньому просторі творів українських канадських авторів; дослідження представлених проблем кризи особистісної ідентичності в англійській українській канадській літературі та шляхів її подолання авторами.

Поняття «ідентичність» увійшло в науковий обіг завдяки книзі американського психолога Е. Еріксона «Ідентичність: юність і криза» у другій половині ХХ ст. У своїй праці Е. Еріксон не дає точного визначення запропонованого поняття. Він розуміє ідентичність як усвідомлення особистістю чітко усталеного і повністю сформованого «образу себе» по відношенню до навколишнього світу.

За Е. Еріксоном ідентичність передбачає індивідуальну тотожність особистості (незмінність у просторі),

але водночас є складовою певної групової свідомості, яка забезпечує і зв'язок з минулими поколіннями і наступність у засвоєнні цінностей та традицій (цілісність усвідомлення себе в часі) – це так звана групова ідентичність (суспільна, культурна, національна, гендерна тощо) [див.: 7].

Сьогодні ідентичність стає «призмою, крізь яку розглядаються, оцінюються і вивчаються численні важливі риси сучасного життя» [4, с. 20]. Міграція передбачає розірвання зв'язків з «минулими поколіннями» і відповідно призупиняє процес «засвоєння цінностей та традицій», віддаляє мігрантів від звичної групи і наближує до іншої, чужої групи.

Як цілком справедливо зазначає Т. Цимбал, «для іммігранта важливо не тільки включитися в нове соціокультурне середовище, а й зберегти національну ідентичність, яка допоможе запобігти особистісним деструкціям та вкоренитися на новому ґрунті» [6, с. 131]. Одна з найбільш істотних проблем для іммігрантів – це входження в нове соціокультурне середовище, обживання чужого простору, пошук свого нового дому (оскільки старий втрачено), що означає забезпечення потреби в стабільності та захищеності. Без відчуття осілості, вкоріненості неможливе досягнення повного психологічного комфорту. «Важливо знати звідки ми, – зазначає М. Саруп, – усі люди створюють дім. Усі люди мають місце, до якого вони відчують прив'язаність, приналежність. [...] Ми маємо досягнути силу і привабливість дому» [20, с. 181].

На психічний рівень сприйняття дому як важливий фактор досягнення свого вкорінення в чужий простір звертає увагу Д. Портус: «... для багатьох україно-канадців у ландшафті прерії накреслюється місце, на яке вони можуть проектувати «психічну локацію» свого етнічного дому» [16, с. 95].

З часом, як зазначає Л. Тарнашинська, відбувається «неунікний процес обживання чужого простору як увиходження в простір Іншого, коли під час розгортання цього простору неминуче переакцентується (чи децентралізується) опозиція батьківщина/чужина...» [5, с. 417].

За словами Ж. Ігартуа, національна ідентичність існує настільки, наскільки вона усвідомлюється колективно. Вона потребує постійного втілення, уособлення тощо [див.: 8]. Якщо відштовхуватись від ідеї, що ідентичність «релятивна», на думку Єрмоєнко, і виходити із переконання, що остання визначається тільки за відмінностями від іншої групи або за подібністю до неї, то тоді вона (ідентичність) є «безкінечною подорожжю в пошуках себе» [2, с. 25].

Як вважає М. Саруп, ідентичність – це конструкт, який не лише може змінюватись завдяки подорожі, [...] але який з огляду на його тяглість і мінливу природу сам може бути мандрівкою [20, с. 2].

У психології «криза ідентичності» – обов'язковий етап розвитку особистості, притаманний юності або ранній зрілості. Це переосмислення «образу себе» по відношенню до навколишнього світу, «переформатування» власного образу індивідом на різних етапах його взаємодії з іншими людьми. Для людей, які волею обставин змушені шукати собі нову батьків-

щину, переосмислення себе в оточуючому світі може відбуватися в будь-якому віці. Так звана «криза ідентичності», загострене відчуття «перебування в прикордонній зоні», у зоні «перетинів двох культур», як свідчать канадські автори українського походження, – явище неминуче і час появи його визначається індивідуальними обставинами кожного. Інтелектуали у своєму прагненні подолати кризи переносять власні переживання у площину художніх та публіцистичних творів, нерідко вдаються до наукових досліджень проявів гібридної ідентичності у іммігрантів. Люди, які не належать до кола інтелектуалів, часто на підсвідомому рівні виражають свою «подвійну сутність». Це проявляється в появі фольклорних творів, сфокусованих на рефлексіях щодо переїзду, батьківщини, досвіду «обживання чужого простору», перенесенні елементів рідної культури в чужу тощо.

Зрозуміло, що характер рефлексій з приводу національної приналежності докорінним чином відрізняється у представників різних генерацій. Якщо перше покоління було (і вважало себе) українцями, друге покоління належало Канаді, але вони водночас відчували себе українцями (подвійна ідентичність), то третє і четверте покоління є канадцами, які просто пам'ятають про своє українське коріння (без наповнення цього знання емоційною інформацією).

Для українських емігрантів першої хвилі (1890-ті роки), які шукали в чужому канадському краї передовсім землю, яка гарантує їм стабільність і забезпеченість, відчуття дому співвідноситься саме з прив'язаністю до землі (оскільки це були переважно безземельні селяни). Їхня мандрівка повинна завершитись тут – у канадській прерії, де вони перетворять дикі землі, засаджені лісом, на благодатний ґрунт, і де вони побудують свій новий дім. Іммігрантський досвід освоєння прерії описує І. Кириак, автор першої епічної історії переселення українців у Канаду (трилогія «Сини землі», 1939–1945 рр.).

Для другого покоління канадських українців, які народились і виростили в Канаді, вже очуттєвлюється і сприймається як дім цей простір – Канада – і стає чужою батьківщиною їхніх батьків, яку вони знають тільки за оповідями (переакцентування понять батьківщина/чужина). Земля предків поступово сакралізується для колишніх переселенців і міфологізується для їхніх дітей та онуків. Проте, як зазначають канадські дослідники, «родова мандрівка не закінчилась для молодшого покоління україно-канадців, оскільки вони продовжують боротьбу із своїми множинними ідентичностями» [20, с. 4].

Джордж Рига – автор з українським корінням, котрий зумів зі своїми гостро соціальними текстами контекстуально вписатись у мейнстрим канадської літератури. Досвід обживання чужого простору іммігрантами з України та Польщі описаний у його п'єсі «Лист до мого сина» (1984 р.). Головний герой п'єси – старий Іван Лепа пише листа своєму дорослому сину з метою примирення. У творі зображено конфронтацію між старшим поколінням (емігрантами) та молодшим (їхніми дітьми), між селом (старий мешкає на фермі) та містом (син Стефан живе у місті), між

старим світом (покинутою батьківщиною) та новим (Канадою), між українською ідентичністю та канадською. Батько не тільки намагається випросити прощення у сина за власні необдумані вчинки, скоєні в молоді роки (він вважає себе мимохіть причетним до передчасної смерті дружини Гані, матері Стефана), але й ділиться досвідом, пов'язаним із покинутою батьківщиною (національна складова колективної ідентичності), ніби прагне передати його у спадок молодшому поколінню. Тим самим старий Лепа апелює до національної свідомості сина, на символічному рівні прагне вберегти національну пам'ять та історію від забуття переселенцями, які тепер пов'язані з покинутою батьківщиною лише генетично. Проте, Стефан (заочно) виступає представником нової генерації українців-іммігрантів, яка виросла на канадських теренах і не відчуває особливої потреби у збереженні національної спадщини. Це покоління вкорінене в канадський ґрунт, його дім тут, на новій батьківщині.

Старий Лепа перебуває в ситуації «поза» або «поміж»: поза соціумом, поза історією, поза знаходженням. Він людина, якої не існує. За документами чоловік мертвий, вважається загиблим під час вибуху на шахті 1934 року, де він працював разом з іншими іммігрантами. Тут варто згадати (за словами А. Гамала) центральну тезу сучасних дискусій про феномен ідентичності – поняття «бездомності» [див.: 1]. Багатовимірна (екзистенційна, національна, соціальна) «бездомність» Івана Лепи визначається з одного боку втратою дому (покинута батьківщина) і неспроможністю «вкорінення» в чужій країні (відторгнення канадським соціумом), а з іншого боку – неможливістю довести факт свого фізичного існування.

Ситуація набуває справжньої трагіфарсовості, коли соціальний працівник Ненсі, котра прагне допомогти чоловіку встановити його особу, оскільки він потребує соціальної допомоги від держави, просить його згадати екстраординарний випадок із його життя, де було б зазначено дату. На її думку, це могло б бути доказом того, що він дійсно живий. «Ненсі: Якщо у Вас були проблеми із законом, і інцидент зафіксований десь після 1934 року, це всі докази, яких я потребую. І до речі – я не маю жодного інтересу до того, що Ви такого накоїли, що потрапили в халепу [...]. Я тепер упевнена – питання в конкретній даті» [19, с. 114–115]. Утім, Іван Лепа може похвалитись тільки тим, що одного разу випадково потрапив до відділку поліції разом із демонстрантами, які протестували проти безробіття. Проте індивідуальність до окремої особистості державної системи в цілому і системи правосуддя зокрема в даному випадку спричинили безкарний вихід Лепи на волю разом з іншими невинними: «Вони розділили нас після ранкового суду, і я змішався з кимось, хто відвідував туалет, і вийшов у двері разом з кількома людьми, визнаними невинними, і ніхто не покликав мене назад і не зупинив» [19, с. 115–116].

У контексті постколоніальних студій Іван Лепа може виступати водночас і жертвою колонізації (по відношенню до своєї старої батьківщини, яка на момент його від'їзду входила до складу імперії), і колонізатором (у Канаді він живе на землі, яку

фактично відібрали у місцевих племен) [10, с. 102; 20, с. 213].

Таким чином, Дж. Рига демонструє множинні ідентичності Івана Лепи – батьківську, етнічну, суспільну – у його відносинах із родиною та соціумом у їх тяглоті, плинності, за словами літературознавців із метою «вивчення обставин, що формують потреби переселенців у переосмисленні їхнього місця та ідентичності у змінному контексті» [20, с. 208]. Мандрівка у пошуках ідентичності стає іманентним процесом довжиною в ціле життя, який залишається невизначеним і незафіксованим. На думку дослідників (У. Гоффман, В. Сучака) художній світ Дж. Риги – це місце для продовження подорожі у пошуках ідентичності (вона змінювана, нестабільна, невизначена) і для творення «нових метафор» не лише для окреслення культурної самоідентифікації, але й соціальних ідентичностей та реалій [20, с. 239].

Лілі Ландаш, героїня першого англомовного роману автора українського походження на канадських теренах В. Лисенко «Жовті чобітки» (1954 р.), перебуває в постійному пошуку своєї жіночої та етнічної сутності. Особливості еволюції особистості Лілі визначають непрості обставини її життя в Канаді – у дуже юному віці відторгнута власною сім'єю, вона змушена самостійно «вживатися» в чужий соціокультурний простір (вона донька іммігрантів), шукати себе в дорослому житті й самотужки переживати своє становлення. На думку С. Мисак, пісня для Лілі є «квінтесенцією її української етнічної ідентичності». Самовираження в українських народних піснях, які вона співає для таких же українців, як і сама, і «гостре відчуття переміщення, що переслідує її впродовж років», визначає її прагнення приналежності [18, с. 32]. Питання «Де мій дім?» є конститутивним у процесі формування її складної ідентичності [17, с. 342]. Врешті-решт, Лілі приходить до усвідомлення, що її ідентичність не виходить із прив'язаності до якоїсь конкретної локації, а втілюється в бажанні співати, і пісня (її народу) є своєрідною «історією її дому» (батьківщини). «...Я зрозуміла, чого я насправді хочу, це зовсім не слава, а просто співати і бути почутою цими людьми – моїм народом, – де б вони не були» [17, с. 345]. Отже, її дім там, де є її народ, який зрозуміє «свою історію», оскільки володіє спільною пам'яттю про своє минуле. Як стверджує С. Мисак, її прагнення може бути інтерпретоване як бажання стати членом канадського мультикультурного суспільства, в якому її жіночий і український голос може бути почутий [18, с. 26].

Таким чином, вимушена інтеграція Лілі в канадський соціум (її родина і українська громада фактично відторгли її) з одного боку і прагнення залишитись в національній орбіті свого народу (співати українські пісні для українців) з іншого боку спричинюють формування у героїні складної ідентичності, яка являє собою певний сплав українського і канадського компонентів. Психічна локація її «дому» визначається багатьма факторами: відчуття бездомності і прагнення набути дім (сім'ю), яка її відштовхнула, становлення особистості в момент дорослішання і намагання конструювати власний життєвий простір,

придатний для існування, примирення у власному внутрішньому світі рис двох різних культур (рідної і набутої) тощо.

Дженіс Кулик Кіфер, письменниця і дослідниця українського походження, яка зараховує себе до другого покоління україно-канадців, акцентує на «транскультурному» вимірі творів українських канадських авторів, вказує на їхню «гібридну суб'єктивність» і регіональну ідентичність, і водночас перебування в прикордонній зоні між культурами. За Кіфер «дім» і «кордон» лежать в одній площині і формують «зону постійних перетинів», що безпосередньо засвідчує їхню транскультурність [20, с. 8].

Цікаво, що творчість Дж. Кулик Кіфер здебільшого розглядається в контексті канадської англомовної літератури і сама письменниця протягом становлення своєї творчої кар'єри писала суто канадські тексти і ніколи не думала про амплуа етнічного автора. Проте, свою інакшість, яка постала з її «неканадського» походження, вона відчувала протягом усього дитинства і навіть у дорослому житті. Дж. Кулик Кіфер зізнається, що її переїзд до Англії на 8 років був пов'язаний не тільки з роботою. Так вона прагнула уникнути, за її словами, «цього етнічного клейма», визначитись зі своєю національною приналежністю.

Утім, її спосіб подолання внутрішнього конфлікту виявився дуже своєрідним: Дж. Кулик Кіфер вирішила, як вона це назвала, «виписати» власну ідентичність, тобто створити етнічний роман. Відтак, художній простір, покликаний розв'язати особистісну кризу національної приналежності окреслено кількома творами письменниці, наприклад, «Зелена бібліотека» (1996 р., роман), «Мед та попіл» (1998 р., нонфікційна проза), а також «Дві землі, нові візії» (1998 р., антологія короткої прози, спільний проект із С. Павличко) та інші.

Героїня роману «Зелена бібліотека» канадка Іва Чаун у дорослому віці дізнається, що вона має українське коріння. Її прагнення дізнатись більше про батьківщину її предків, примиритись із думкою про її етнічне походження – це по суті проекція думок і прагнень самої авторки. Отже, пошук етнічного дому героїні співвідноситься з подорожжю на історичну батьківщину (те ж саме можна сказати і про Дж. Кулик Кіфер, котра відвідала Україну з цією ж метою).

Для Кулик Кіфер дослідження «невідомої території» переміщається в історичну площину. Козаки, турецько-татарська навала, Друга світова війна, Чорнобиль – ці та інші сторінки історії України потрапляють в поле зору письменниці. Символічно постають стосунки між Івою та Алексом (який живе в Україні і знайомить жінку з країною предків). Як не просто даються Іві взаємини з чоловіком з України, так само не складаються відносини з історією цієї країни. Алекс визнає: «Це ніколи не спрацює. Ми не говоримо тією самою мовою, не маємо спільної історії. Інколи мені здається, що в цієї країни немає історії, а лише безперервний ланцюг катастроф, які народ обернув на пісні та оповіді» [15, с. 263]. Утім, примирення з історією, якою б вона не була, – це, напевно, єдиний правильний вибір для подолання кризи ідентичності. Цю сентенцію письменниця вкладає в уста своєї героїні Сьюзан Фрост, котра

раніше була Оксаною Мороз: «Ти, безперечно, маєш рацію, коли сердишся на мене. Але розлюченість небагато важить для історії, чи не так, Іво? Сімейна історія, громадська історія – речі, які ти не можеш приховати або змінити, як би ти не хотів» [15, с. 243].

Мирна Косташ (Мирослава Косташ) – англомовна канадська письменниця, представниця другого покоління українських канадців. Книгу нонфікційної прози «Усі бабині діти» (1977 р.), яка зробила її відомою, критики назвали «журналістським дослідженням життя української громади в Канаді». В інших книгах: «Далеко від дому: Історія покоління шістдесятих років у Канаді» (1980 р.), «Кровні лінії: Подорож у Східну Європу» (1993 р.), «Проклятий наречений: Спогади» (1998 р.), «Блудна дочка: Подорож до Візантії» (2010 р.) автор також актуалізує мотив подорожі як своєрідний «пошук дому». Символічне «повернення додому» для неї реалізується через оселення на чотири місяці в невеликому будинку в селищі Ту Гілз (поселення колишніх іммігрантів). Занурення в атмосферу української культури, вивчення українського побуту означають для письменниці духовне «повернення» до витоків. Досвід свого перебування в Ту Гілз Мирна Косташ описує в книзі «Усі бабині діти». Як зазначають Б. Куртіс і К. Пахачовська, зовнішня мандрівка [...] може слугувати метафорою внутрішньої мандрівки душі, розуму або свідомості [20, с. 2].

«Її письмо не про повернення додому, а радше про відкритий, вічний пошук дому, – говорить про творчість М. Косташ Л. Грекул, – творчий процес – це ключ до нового розуміння себе, суспільства, історії та дому» [11, с. 201]. Мирна Косташ послідовно прищеплює себе до української громади – купує будиночок у Ту Гілз і називає його на честь українського села Тулова, звідки походили її предки.

Усвідомлення себе нащадком українців (фактично – (ре)конструкція етнічної самосвідомості) далось Мирні не просто – тільки після відвідин України на початку 90-х і спілкування зі своїми далекими родичами. Низький рівень життя і картини жахливого зубожіння, які зустріли дослідницю на історичній батьківщині, описані нею в книзі «Кровні лінії: Подорож до Східної Європи».

Мирна визнає, що благополучне життя в Канаді зробило нащадків українських емігрантів нечутливими до трагічної історії власного народу. Тільки через тридцять років після того, як вона почала вивчати історію свого народу, за її словами, глухе роздратування змінилося на співчуття і усвідомлення реальності того, про що вона читала в книгах. «...Ми друге покоління, народжене в Канаді. З утраченою мовою, утраченими оповідями, навіть з утраченою територією. [...] Ми мали дім, він був прямо тут, під нашими ногами. З утраченим відчуттям трагедії. [...] ми не могли відчувати жаху і страждання цих жертв. А тим закутком серця, де мала жити любов до українців, котрі борються за своє життя, володіла байдужість» [14, с. 189].

Таким чином, письменниця на початку свого дослідження життя нащадків українських переселенців в Ту Гілз відчуває себе стороннім спостерігачем, не

причетним до історії та культури українців, і лише через доволі значний час, після подорожей до батьківщини предків і опису своїх спостережень у двох книгах, Мирна Косташ визнає, що Україна стає для неї не просто територією на мапі, а сприймання історії українського народу із суто гностичної сфери переміщується в емоційну. Відтак, її «дім» перемістився і, за словами Дж. Кулик Кіфер, тепер розташований десь посередині, поміж двох культур, а визнання письменницею наявності у себе подвійної ідентичності (що для неї буквально означало примирення з історією власного народу) можна вважати своєрідним подоланням кризи ідентичності. В. Сучака вважає, що для М. Косташ подорож – це і є українсько-канадська ідентичність, [...] вона стає особливим постмодерністським шляхом, який не позбавляє витоків, а повертає до них [20, с. 5].

Л. Грекул належить до четвертого покоління українських канадців. Це генерація, вихована дітьми переселенців. Л. Грекул – сучасна канадська дослідниця і письменниця – вважає, що переосмислення своєї ідентичності для україно-канадців – це ключ до підтримки зв'язків з етнічним корінням [11, с. 201]. За її словами всі канадські автори українського походження, твори яких вона досліджує (В. Лисенко, М. Гаас, Дж. Рига, А. Сукнацький, Дж. Кулик Кіфер, М. Косташ) намагаються, наскільки їм дозволяє історичний контекст, узгодити українське й канадське в собі [11, с. 199]. Утім, криза ідентичності не вичерпує себе з кожним наступним поколінням. Уже четверта генерація українців у Канаді продовжує задаватися питанням: «Хто ми такі?».

Л. Грекул зізнається, що не змогла почати дослідження творчої рецепції національної ідентичності представників української творчої еміграції (дисертація «Зміщена етнічність: література канадських українців англійською мовою»), перш ніж вона не усвідомила і не зафіксувала письмово свої рефлексії з приводу власної національної ідентичності (роман «Співай для мене, Калино», 2003 р.), делегувавши власні переживання своїй героїні Колін Луцак. «Я хочу переосмислити власні ідеї про роль етнічного автора ставши (або спробувавши стати) саме таким автором. Я постановила собі написати Великий Українсько-Канадський Роман» [10, с. 6].

На початку роботи над романом, Л. Грекул задається метою проаналізувати загальний досвід українців у Канаді. З часом її погляди на проблему змінюються. Дослідниця визнає, що досвід кожної людини унікальний. І ніхто не може говорити за всіх. Тобто особисте не може дорівнювати колективному і заміщати його. «Я усвідомила, що мій власний досвід – зростання в певний час і певному місці – не може відбивати досвід усіх українських канадців [10, с. 8].

Еволюцію поглядів Л. Грекул зумовлюють головним чином книги, написані її колегами-письменниками українського походження (М. Косташ, Дж. Рига, Дж. Кулик Кіфер). «Коли я читала їхні твори, я усвідомлювала, що ніхто не намагався говорити за всіх українських канадців; мало хто з них, якщо взагалі хто-небудь, переймався уславленням власної культури. Вони писали натомість про випробування

на шляху до збереження їхньої етнічної ідентичності у Канаді; про переваги і недоліки для тих, хто входив до другого і третього покоління українських канадців; про їхнє амбівалентне ставлення до історії, мови і дому [10, с. 8].

Головна героїня роману «Співай для мене, Калино», юна Колін Луцак (Калина на український манер), дівчинка із сім'ї українських переселенців у Канаді. Її дідуся й бабусі – переселенці з України, а батьки виховані в Канаді. Колін дорослішає і прагне розібратись, хто вона: українка чи канадка. Попри те, що вона не розмовляє українською і батьки не водять їх (дітей) до української церкви, дівчинка почувається українкою. При цьому вона не відкидає думки про те, що водночас є і канадкою. Прагнення узгодити в собі дві половинки ідентичності визначає її поведінку на момент дорослішання. Більше того, вона відчуває загрозу втрати української ідентичності. Саме бажання зберегти власну етнічність спонукає її виконувати українські пісні, підсвідомо провокує закоханість у «дійсно українського хлопця» Корі Беспалько, який бездоганно грає на цимбалах. «Корі насправду українець, немає жодного сумніву щодо цього. Він ходив до двомовної школи і все таке. Він багато говорить про знаменитих українських авторів, українське образотворче мистецтво, українську музику» [9, с. 32]. Героїня уявляє, як їх оточуватимуть книги авторів, які є вихідцями з України («Сини землі» І. Кириака, «Люди в смужкових плащах» В. Лисенко), картини Вільяма Курелека і «українські ікони» навіть попри те, що вважає себе нерелігійною людиною [9, с. 33].

Боротьба за українську ідентичність проходить для Колін у кілька етапів. Ще зовсім юною вона бере участь в українському пісенному конкурсі, де поразку свого колективу «Десна» і власну поразку за неналежне виконання пісні через недосконалу вимову, вона сприймає як «важкі втрати на полі битви» за власну й колективну самоідентифікацію.

Битва за мову теж завершується не на користь Колін. Коли закривають українські класи через невелику кількість охочих вивчати українську, Колін відчуває власну безпорадність: «... її мову у неї відбирають і, здається, ніхто цим не переймається» [9, с. 99]. Навіть власні батьки здаються зрадниками, оскільки залишаються, на її думку, байдужими до проблеми. Утім батьки Колін, зіткнувшись у юності з цькуванням оточуючих через свою українськість, тепер намагаються врятувати власних дітей (Колін, Софі, Вес) від подібного. Вони свідомо тримають дітей осторонь від української мови та церкви [9, с. 89].

Наступний рівень – українська група в університеті. Усі студенти в цій групі так чи інакше причетні до української культури: є членами української громади, відвідують українську церкву, майже всі належать до студентського українського клубу тощо. Колін усвідомлює, що порівняння її внеску в «збереження традиції» та всього, що роблять вони, явно не на її користь (автор зіставляє особисте й колективне). Для неї вони «найбільші українці, яких вона коли-небудь

зустрічала» [9, с. 243]. «Як я можу з ними змагатися?» – для неї це питання риторичне [9, с. 243].

Її друга спроба заспівати в університеті ту саму пісню, яку виконувала юною на пісенному конкурсі, принесла нове розчарування: через акцент у вимові її виконання не тільки розкритикував викладач, але й засміяли одногрупники. Це фактично стало переломним моментом у боротьбі Колін Луцак за право бути українкою і визначило третій етап у становленні її національної ідентичності. Дівчина вирішує тимчасово змінити місце проживання (поїхати навчатися в Африку, Свaziленд) з метою уникнути впливу атмосфери, де культури етнічних меншин поволі поглинаються домінуючою канадською культурою, не зважаючи на гасла рівності всіх культур, виголошувані мультикультуралізмом. Перебуваючи в нейтральному середовищі, Колін сподівається розібратися в собі без втручання зовнішніх факторів.

Цілком справедливою є думка В. Сучаки, що в момент, коли героїня усвідомила, що «міра її українськості» дорівнює «мірі українськості» студентів із Україно-канадської студентської спілки, але вона «не одна з них» (чергове зіткнення особистого і колективного), її етнічна самоідентифікація досягає помежів'я (фактично кульмінації кризового стану), що притаманно практично всім представникам національних меншин (in-betweenidentity) [20, с. 311].

Врешті-решт, Колін усвідомлює, що Канада – це місце, до якого вона належить (дім). Для розуміння цього їй було необхідно залишити цей дім на певний час. І вона, нарешті, приймає як належне наявність у своїй ідентичності і канадського компоненту, і українського. Прикметно, що героїня приходить до висновку, що думка оточуючих неістотна для її етнічного самоусвідомлення. Важливо тільки те, що відчуває вона сама. Автор роману, своєю чергою, підсумовує, що українські канадці зовні нічим не відрізняються від інших канадців, але вони відчувають свою інакшість.

Отже, в основі моделей ідентичностей, які описують українські канадські автори, лежить загальний принцип перехідності, що передбачає зміни, відчуття помежів'я, транскультурність. Англomовна канадська література авторів українського походження знаходиться в зоні перетину двох культур з притаманним їй перманентним тяжінням до подолання внутрішнього конфлікту героя (кризи ідентичності) шляхом входження в історико-культурний простір свого народу, здійснення реальних та метафоричних подорожей на батьківщину предків, що, на думку Л. Ледоховскі, засвідчує прагнення українсько-канадських авторів віднайти «постійний дім» і водночас неможливість здійснення цього прагнення – факт іманентного пошуку ідентичності, постійного коливання між двох культур [16, с. 213].

Список використаних джерел

1. Гундорова Т. Пост-орієнталізм, іміграційний романс і нові можливості постколоніальних студій у Східній Європі. URL: <http://historians.in.ua/index.php/en/dyskusiyai/>.
2. Еременко К. С. Поиски национальной идентичности в общественном дискурсе Канады 1950–1960-х гг. : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03. Москва, 2015. 25 с.
3. Кривні зв'язки. Мирна Косташ. Фрагменти з книжки : Myrna Kostash. Bloodlines. A Journey into Eastern Europe. Vancouver ; Toronto, 1993 / пер. та вступ. слово Т. Назаренко. *Всесвіт*. 1995. № 10–11. С. 158–165.
4. Руткевич М. Н. Теория нации: философские вопросы. *Вопросы философии*. 1999. № 5. С. 23–28.
5. Тарнашинська Л. Література розфокусованої свідомості: до категорії «діаспора» та її інтерпретацій у літературознавстві. *Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 412–432.
6. Цимбал Т. Між двох культур: проблема збереження національної ідентичності в умовах імміграції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2009. Вип. 5. С. 130–138.
7. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. В. Толстых. Москва : Прогресс, 1996. 344 с.
8. Igartua J. E. The other quiet revolution: national identities in English Canada, 1945–71. Vancouver-Toronto : University of British Columbia Press, 2011. 227 p.
9. Grekul L. Kalyna's song. Regina: Coteau Books 2003. 388 p.
10. Grekul L.M. Re-placing Ethnicity: Literature in English by Canada's Ukrainians: Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy : The University of British Columbia. Vancouver, 2003. 266 p.: <https://open.library.ubc.ca>.
11. Grekul L.M. Leaving Shadows: Literature in English by Canada's Ukrainians. Edmonton ; Alberta : The University of Alberta Press, 2005. 205 p.
12. Kiriak I. Sons of the Soil. Winnipeg : St. Andrew's College, 1983. 303 p.
13. Kostash M. All of Baba's Children. Edmonton : NeWest Press, 1992. 445 p.
14. Kostash M. Bloodlines: A Journey into Eastern Europe. Vancouver ; Toronto : DOUGLAS & McINTYRE, 1993. 256 p.
15. Kulyk Keefer J. The Green Library. Toronto : Harper Collins, 1996. 272 p.
16. Ledohowski L. A. Canadian Cossacks: Finding Ukraine in fifty years of Ukrainian-Canadian Literature in English: Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy : The University of Toronto. Toronto, 2008. 265 p.
17. Lysenko V. YellowBoots. Edmonton : NeWest Press, 1992. 355 p.
18. Mycak, Sonia. Canuke Literature: Critical Essays on Canadian Ukrainian Writing. Huntington, NY : Nova Science, 2001. 128 p.
19. Ryga G. A Letter to My Son [1981]. Portrait of Angelica. Winnipeg : Turnstone, 1984. 117 p.
20. Suchacka W. Za Hranetsiu' – 'Beyond the Border': Constructions of Identities in Ukrainian-Canadian Literature : Inauguraldissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Philosophie der Philosophischen Fakultät der Universität Greifswald. Greifswald, 2010. 422 p.

Т. В. Шадріна,
*Запорізький державний медичний університет,
г. Запоріжжя, Україна*

**ОТ ЭТНИЧЕСКОГО ДО ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОГО:
УКРАИНСКАЯ КАНАДСКАЯ ЛИТЕРАТУРА В ПОИСКАХ ДОМА**

Исследуется специфика формирования национальной идентичности у разных поколений канадцев украинского происхождения и особенности репрезентации множественной идентичности в художественном пространстве произведений украинских канадских авторов. Модели идентичностей, которые описывают украинские канадские авторы, имеют признаки переходности, изменения, пограничности.

Определяющим для преодоления кризиса личностной идентичности для художников слова является вопрос переосмысления психической локации дома. Дом – это основополагающий фактор формирования / (ре)конструкции национальной идентичности для общины, которая откололась от своей нации, и пытается укорениться в чужом социокультурном пространстве. Дом выступает символом принадлежности, укорененности народа, своеобразным маркером обретения / потери отчизны. Неопределенность психической локации дома украинских канадских авторов провоцирует размывание идентичности, и, как следствие, ведет к перманентному колебанию между двух культур.

Ключевые слова: национальная идентичность; украинские канадские авторы; поколение; дом; двойная идентичность.

T. Shadrina,
*Zaporizhzhia State Medical University,
Zaporizhzhia, Ukraine*

**FROM ETHNIC TO TRANSNATIONAL: UKRAINIAN CANADIAN LITERATURE
IN SEARCH OF A HOME**

The article researches the specificity of the formation of national identity in different generations of Canadians of Ukrainian origin and peculiarities of the representation of plural identity in the artistic space of works by Ukrainian Canadian authors. Identity models, which are described by Ukrainian Canadian authors, have signs of transience, change, and borderless.

The purpose of the investigation is to find out the specifics of the formation of a national identity (in its relations with other modes) in different generations of Canadians of Ukrainian origin and the peculiarities of the expression of multiple identities in the artistic space of the works by Ukrainian Canadian authors; study of the presented problems of the crisis of personal identity in the English-speaking Ukrainian Canadian literature and the ways to overcome it by the authors.

The key to overcoming the crisis of personal identity for word artists is the question of redefining the mental location of the house. Home is a fundamental factor in the formation / (re)construction of a national identity for a community that has been detached from its nation and tries to take root in another's socio-cultural space. The home serves as a symbol of belonging, the rooting of the people, a peculiar marker of the acquisition / loss of the homeland. The uncertainty of the mental location of the home of Ukrainian Canadian authors causes identity erosion and, as a result, leads to permanent fluctuations between two cultures.

Key words: national identity; Ukrainian Canadian authors; generation; home; dual identity.